

ב ס ע ר ו ת א ש

דרכו של שלום אש לא היתה מעולם דת, שלא טשטש את המעשה, ושהודות הדרך של "הים השקט" דווקא. להיפך: כבר הורגלנו בכך, שמזמן לזמן מתהדר ללכת מערה מסביב לשמו או מסביב ליצירה חדשה מפרי עטו, ועולמנו — כמדקחה. הזכרים אתם? כלפני שלום שים שנה ומעלה פרצה הסופה הראשית נה, כשאש הצעיר ומבודד-הכשרון, המ פלס את דרכו הספרותית בעזר גבורה, ראה צורך לעצמו לצאת בגלוי נגד ברית מילה דוקא, — מעשה שעורר ויכוח חריף והביא לידי התלקחות היצרים חדשים על-הרשים. אתר כך בא ענין "היהום" — פרשת ה"בא לאיזא קוסט" ברוסית, — אשר גם בה לא היה מן "הרממה הרקה" בשום פנים. מעשה בנשף אחד כפטרבורג שהיה מוקדש להקראת המחזה החדש של שלום אש, "היהום", בתרגום רוסי. במחזה — תמונת הידידה של המשפחות המיוחדות בוישראל — הטרנדית של הארסי טוקרטיה היהודית הנדקחת על ידי בעמדה-העשירים החדש, המטפס ועולה בסולם החברה. אך לא התוכן ואף לא הצורה של המחזה נדם אז להסתערות הרגחות בעתונותנו וחברתנו, — אלא הדעות שהיבעו בנשף ההוא עלידי הסר פד הרוסי צ'ריקוב ואחרים, — הספיד קות שהרוסים הביעו לגבי השתקפותם ומקומם של היהודים בכלל בספרות הרוסית. "מסדה צ'ריקוב" — הסקנדל צ'ריקוב-אראבאז'ין" — בשמות הללו נכנס פרק מרעיש זה של אש לתולדות היצירות היהודית הרוסית. הסקנדל של שלום אש" — קראו לדבר אחרים, וכבר אז היו שהאשימוהו ברייפה אחרי סנסציות נורא. האם היה מן הצדק בהאשמות הללו? אני סבור עד היום, כי יש לזקוף לזכותו של אש את העובד

עמדו אז על הפרק ברוסיה הסוציאליסטית. מרחוק הבריח אור של "תרבות עולה" בעזרת המדינה הכלי-יכולה, משכו אפי שריונות כלת-מוגבלות, וסופרים מסופי רים שונים נהרו למוסקות, ל"מפה" של לויטבסקוב ונתרבו, "בעלי חתשובה". בא לראות כמו עיניו את המצב גם שלום אש, וכמנהג המדינה קיבלו גם את פניו וכיבדהו במסיבה ספרותית. אולם עם הכיבוד — גם זה בהתאם למנהג המדינה — התחילו להטיף לו בוסר, על שנתמסר לעתונות הצהובה, על שבגד באידיאלים של העם השובד, על שהופה בסנוורים ואינו רואה כי מקור התרבות היהודית הוא ברוסיה הסוציאליסטית ורק ברוסיה הסוציאליסטית, וכו' וכו'. שלום אש קפץ אז ממסומו, והפר את שמחתה של הייבסקציה. הוא הפה באגרופו על השולחן, ונאם את נאטמו הוא על מהותה של התרבות היהודית ועל מקור מה, — ושם קץ לעמדת ההכנעה שנקטו בה לפניו אחרים, וסתם את פי "המוש" לים בכיפה". בתוככי מוסקוה הייבסקית. ימאו בטל מנהג "הבנקטים" היהודים. וכך אמרו: "מפת האגרוף" של אש — היה בה מן המפנה בכל היחסים ברחוב הספרותי המוסקואי.

ולמה אני מזכיר נשכחות, — לשם מה כל זה?

כל זה בחינת הקדמה לתיאורה של הסערה האחרונה מסביב לאש שנתחולץ לה זה עתה מעבר לים, ואשר הדת הגיע גם אלינו:

על אש מסטירים כעת אש וגפרית בשל ספרו החדש, אשר יצא לאור באנגלית. שם הספר: "האיש מנצרת". המ פד אין לו תביעות מרעיות. זוהי ידיעה ספרותית רחבה על חייו ותורתו על "דברי הגליל". ספרה מרעיות ועם התקרי

עמק אש, עד שבא לכתוב מה שכתב, מתוך יותר ממאה ספרים רציניים שאב — לפי דבריו עצמו — את התומר הדד ריש. אך ראה: משיצא הספר קפצה על אש — מצד הגנים אהדים — רוגזה גדולה, וכמעט שהוכתר בשם: "מסית ומדיח". נמצאו גם מלמדי סניגוריה על אש. מה ישו לנו? מי עולל מה שעולל לנואל הנוצרי? מה בין תורתנו אנו לתורת הנצרות? שאלות לא חדשות, אך כיון שבכל הדבר כרוכה גם נקודה פוליטית, ונקודה אקטואלית במפורש — שלום אש גופו קובע, כי כתב את ספרו עכשיו למען הפחתת השנאה ליהודים בשעה קשה זו ולקראת השעה המכרעת עם תום המלחמה — כיון שכך, חרי ברי כי לתוד המסכת נכנסו לא רק תיאולרי גים ומומתים מדעים בלבד, אלא גם סופרים מדיניים, — והנושא אינו יורד מעל רפי העתונות מעבר לים זה חדשים על חדשים. על אש מתנפלים, אף מתר פים ומגדפים אותו, אך גם מגינים עליו, ושלום אש משיב מלחמה, ורבה התי כונת. לפנינו פרשת-אש חדשה, שיש בה סכל מקום מן הענין המיוחד.

במרכז הספר — שלושה אישים שהיו כאילו בתקופת ישו. שנים מהם היו — בגלגולם הראשון — עדי ראייה למותו של ישו. וזוהי ההפתחות הענינים בספר: ברכוב הספרותי המוסקואי.

צעיר יהודי בוארשה נפגש עם פולני אנטישטי פאן וויאדומסקי, ארכיאולוג ותוקר קדמוניות, חשוד על רמאות. פאן וויאדומסקי מספר ליהודי כי עלה בידו לגלות תעודת ירושלמית מלפני 1900 שנה, ובה התיאור של הסרגדיה העולמית. התעודה היא בעברית, והצי עיר היהודי מתבקש לתרגמה. הוא ער שה זאת ונוכח לדעת כי התעודה אינה אלא אונגוליום חדש, היינו: קודוח ישו על פי יהודה איש קריות, אשר בגד ביהו עם המשיח השמייט עלינו להתגלות בות בין היהודי והפולני, מתוודה פעם פאן וויאדומסקי, כי בגלגולו הראשון היה רומאי, ושמו קורנליוס. הוא חי בימי פונטיוס פילאטוס, והוא הוא אשר תלה את ישו בהתאם לפסק הדין. בן שיחו, בצעיר היהודי מוארשה, מכיר קורנליוס את אחד מתלמידיו רבי נקדי מון, מן הפרושים, אשר יצא בשעתו ללמד זכות על ישו.

וקורנליוס מוסר את פרטי הענין, כמו שנשאר בוחרונג. הוא היה המפקד על מצדת אנטוניוס בירושלים, מתפקידו היה גם לעקוב אחרי מצב הרוחות בקרב היהודים. לשם כך היה יוצא ונכנס בבתי יהודים מכובדים, ושם שמע בפעם הראשונה שמעו של הגלילי, רבי ישו מנצרת, העושה נפלאות ורופא תר לים, — "משיח" לדעת תלמידיו. קורנליוס מוסר פרטים — באופן ציני למדי — על אורח החיים של היהודים בתקר פה ההיא, ומרצה בכלל על הדבר מנקודת דת מכבד של רומאי אשר בעיניו לא היה ישו אלא מהפכן, המסכן את שלטונה של רומא בירושלים. קורנליוס לא פסק מלררוש מאת הכהן הגדול שינקטו באמר צעים חמורים נגד תעמולת המהפכן. השלטון היהודי היה בגלוי בידי הכה נים, והם אשר הרבו לנצל את דלת העם. הכהנים היססו למסור לדין את ישו, והמאסר והמשפט נתקיימו רק תחת לחץ השלטון הרומאי.

החלק השני: תכנו של "האונגוליום החמישי" — סיפורו של יהודה איש קריות. לפנינו הנסים והנפלאות שתולל ישו, — נוסח הברית החדשה, — פרט לכמה נקודות. לידתו של ישו, למשל, היא על פי יהודה איש קריות, לידה טבעית. הוא, יהודה איש קריות, אינו בוגד, — כתפיסתו של אש — אלא אישיות טראגית אכזבה ספקות, תלמיד נאמן של רבו, העושה מה שעושה רק כדי לרחוק את הקץ, כדי להכריח את ישו עם הצרות שהמיט עלינו להתגלות

ולחשמיד את מלכות הרשע. החלק השלישי: סיפורו של הצעיר היהודי מוארשה המתחיל להרניש, עם השתלשלות הענינים, כי אכן אינו אלא גלגולו של אחד מתלמידיו רבי נקדימון, מבני דורו של ישו, אשר היתה לו זיקה לטרנדיה ההיסטורית. רבי נקדימון — איש צדיק לתמים, מבית מדרשו של רבי הלל הזקן, והנה: הוא, רבי נקדימון — ומכל הספר יוצא כי שלום אש מודהה בכלל עם עמדתו של רבי נקדימון — עקב אחרי מעשיו ודבריו של ישו, ולא מצא בהם מן הסתירה לתורת ישראל. מהו ההבדל בין דברי "הרבי מן הגליל" ודברי החכמים? — שואל אותו אחד מתלמידיו. אלה ואלה דברי אלוהים חיים — עונה רבי נקדימון — וכל מחלוקת לשם שמים עתידה להביא גאולה לעולם. לפי דעתו של נקדימון נשלח ישו לגויים. משנודע לו כי ישו מת, מתפלל רבי נקדימון על נשמת ישו אשר מת על קידוש השם.

לפנינו איפוא קורות ישו בשלוש נוסחאות: מפו רומאי; מפו תלמידו; ומפוי אחד הפרושים. הקו השווה שבהם הוא: ישו היה יהודי. כל מעשיו היו פרו התרבות היהודית. תורתו מתאימה לעפי רוגי תורת ישראל, ישו חי כיהודי ומת כיהודי — על קידוש השם. ישו ראה את סבלותיהם של ההמונים היהודים המקופחים והמנוצלים ולחם את מלחמתו תם. לא על הפרושים האחריות לפסקי הדין. על פי הדין היהודי אסור היה להרוג את ישו — לכל היותר צריך היה ליסר אותו במלקות — ורבי נקדימון אשר השתתף במשפט, להם נמרצות נגד פסקי-דין של מות. האחריות העיקרית רית לרצה ישו — על הרומאים; הכבוד נים הגדולים, ותומכיהם הצדוקים, היו שונאי העם, הם הסגירו את ישו לרבי הרומאים על פי דרישותיהם.

ובזה מרכז הכובד של הספר:

ירי הפרושים, נציגי המוסר והרוח של היהודים בתקופת ישו, לא שפכו את הדם הזה.

למה יצא איפוא הקצה על יצירה ספרותית זו של אש?

ומי ומי המתקיפים?

הדבר מוזר במקצת, אך ההתקפה העיקרית יצאה מן ה"פארווערטס", העיתון הראדיקאלי הגדול של הפועלים היהודים באמריקה, העתון שאש נמסה עם עובדיו זה שנים על שנים, וכמה סיבות גרמו לכך:

את ספרו כתב אש כרגיל באירוש, והיה מן ההגיון, שהספר יצא לאור קודם כל באירוש. שכן יצירתו של כל אמן מכוונת בראש וראשונה לעמו הוא. אולם הספר יצא דווקא בתרגום אנגלי, ובאירוש לא ראה אור עד היום. עובדה זו עוררה תמיהות ואי-הבנה בכמה וכמה הגנים. רבים לא ראו נחת גם בצורה שבה האש הספר לצבור הנוצרי. מסביב לספר עוררו המוציאים לאור — ולא הם בלבד — תנועה-רעשנית יתר על המידה. ריח של ריקלמה זולת נדף מכל העסק. השיחות עם עתוני נאים על הספר, חלוקת-הספר גופו ביד רחבה, המסיבות הסולניות והמית פני הספר במשך כל הזמן לגויים, — לא נחת היה המעשה אף למספר ידידיו של שלום אש. חרי יצאו עוד ספרים במחקר מסכת ישו, — אולם שום סופר לא התכוון להופיע כממלה טמירין רוקא, וכמעט כמתולל מהפכה דתית. וזהו, כמובן, העיקר: כל הנוסח האפולוגטי שלספר, כל ההתאמצות הזו להוכיח, כי בין היהדות והנצרות אין התחום עמוקה כל כך, וכי הגיע הזמן להתפרדות הדדית — יש בהם אותו ריח-לווי. מה זה, — שאלו, — שלום אש מופיע כמייסד אמנה חדשה? גם אמביציה זו יש לו אש? ומשחת תולד למטט — ופחות מכל עמדת הסדר

זוכחים על הצד המדעי של הספר — ומשגלח המתלוקת, ומשאבד לברי פלוגתא זה או אחר שיווי המשקל, התחילה גם פרשת העלבונות האישיים והיו שהאשימו את אש כי הוא הוטא ומחטיא את הרבים, מפטם את הדור הצעיר במזון רוחני קלוקל, מתוך שאיפה לרפוש לו את אהדת הקהל הנוצרי, מתוך כוונה להיחפך לגבור וקדוש מחזן למחנה, מתוך מטרה לקצור גם יבול המרי ניכר, וכיון, שהספר היתה לו באמת הצלחה יוצאת מן הכלל — הוא נפוץ, כפי שמוסרים, בזמן קצר במאות אלפים אכסמפלרים — עוד הוסיף הדבר שמן על המדורה.

גם אש לא טמן את ידו בצלחת. הוא התגונן כפי מידת יכלתו. וסוף־סוף עבר גם להתקפה.

מה עונה אש על ההאשמות? במאמר מקיף, "תשובתי" קובע שלום אש קודם כל את מטרת הספר. יותר משגזיזים שונאים את היהודים, שונאים הם — לפי הכרתו — את היהדות. גם המדע על הנצרות שנוצר על ידי המלך מרים הנוצרים, רוגז כולו איכה עזה ליהודים. אף הכהנים הגדולים של ההיסטוריוגרפיה — מומזן, גידעון, אדוארד מאייר, ואחרים — משמגיעים ל"פרק זה", שוב אין להם השקט האור ליטפני חרוש, והם מתמלאים חימת. זה כששים שנה שהמדע היהודי —

אשר נהר קודם אף לנגוע בנושא החי מור — שואף לגולל מעל היהדות את האשמה הכלתו נכונה ברצת ישו, אשר היא ביסוד כל הפודעניות שלנו. בדרך זו הולכים היסטוריונים וסופיים יהודים — מהולסון ועד פרופ' יוסף קלוזנר, ויש לומר, שהם גם רואים ברכה בעמלם: במידה רבה נשתנה היחס לפרגשים בתקופת ישו, במידה רבה נטהרו היהודים בעיני הנויים מן החטא אשר לא הטאנו. אלא הם, המלך מרים וההיסטוריונים היהודים, ספדיהם מכוננים בעיקר למלומדים והיסטוריונים. והוא, שלום אש, רואה מן ההכרח בשעה זו לקרב את הענין ללבותיהם של מיליונים, של ההמונים בעמים. כי עת צרה היא ליעקב. המלחמה עושה שמות בישראל, החרס חותר תחת קידי מנו בכל אתר ואתר. ועלינו להתכונן בכל מאטצי כוח לקראת יומ־הדין של העולם, בשתסתיים המלחמה, ויזכרע גזר רלנו על ידי העמים. בנפשנו הוא הדבר. ויש על כן לגשור, נשרים בינינו ובין האנושות, בין היהדות והנצרות הצ'כים רוכשים להם ידידים — בעוד מועד — הפולנים עושים זאת — באר פס הבינלאומי לקראת ועידת השלום הכללית — וגם אננו, איפוא, מושיטים יד של שלום לנוצרים.

שלום אש מניב גם על הטענות הפודר מליות: חלק מן הספר הדפים גם באי־דוש, בהוצאה מיוחדת של "היינט"

בוארשת. אך עם הורבן פולין נחרבה גם הוצאת הספרים שלו, ה"פורדורטס" בניירויק, לא רצה לפרסם את "האיש מנצרת". ללא יסור, לפי הכרתו הוא, שכן, אין שהר לחשד, כאילו הוא מר פוע בתפקיד של "מיסיונר" כביכול, הרוצה לפתות את הנוער ולהכניסו תחת כנפי השכינה הנוצרית. האשמה היא מנהחת. הוא, שלום אש, היה ונשאר יהודי נאמן, יהודי בכל דם־ח אבריו. את עקרונות האמונה שלו יש למצוא ב"קידוש השם" שלו. לא הוא קורא לישו, "משיח", אלא מוסר, כמחבר הספר, "האיש מנצרת", את דעתם של תלמידיו של ישו. גם ספרו שיוצא בנר־הוכחה מספיקה לקשריו הכלתי מנות־קים עם היהדות. דעתו על תפקידם השלילי והאיוום של הכהנים הגדולים בימי ישו, אינה מצוצה מן האצבע. ראה את פלוויגס, והוא מצטט את החיס־טוריון היהודי, את דעתו של פלוויגס על הכהנים הגדולים. ואש מצטט גם את "פסחים" ו"תוספתא מנחות" — לשם ביסוס עמדתו כלפי הכהנים הגדולים. וגם על כך הוא מסתמך: ספרו מצא הד חיובי בקרב אנשי הרוח שלנו, מן הטובים ביותר. הנה דעתו עליו של סטיפן ווייז. הנה — עמדתו של רבי סילוור. הנה קיבלנו את הרצאתו על "האיש מנצרת" ברצון בסמינריון שבברן. והנה מה שיוצטן אמר לו על

ערכו של הספר בשעה זו מבחינה פודר ליוטית. ובכלל, האם באמת עדיין אסור לנו לנגוע בנושא זה? עדיין אסור לסופר לטפל בעורה ספרותית בדבר שטיפלו בו בעורה אמנותית שאנאל, אני טוקולסקי, אפשטיון? הנה הרומן "במשך עול הצר" של סבק על ישו ותקופתו, "ומה שאני אמרתי — מדגיש אש — הרי הביא לידי בטוי יותר נמרץ פרופ' יוסף קלוזנר בספרו "ישו הנוצרי". וקלוזנר הרי אישר את תפיסתו גם בספרו החדש "מישו ועד פוילוס". ואיננו יכול לזכור — אומר ש. אש — כי מיר שהו העליבו בשל כך כפומבי, בעתין יהודי, וקרא לו: הכונד בכל היקר והד קדוש לנו". אדרבא, קלוזנר מכהן עד היום כפרופיסור באוניברסיטה בירושל לים!

הוא דוחה כל אשמה. אך אם היה דגת תדחה אותו, הרי גם אז לא ירתע מדרכו. הוא, אש, ימשיך בשדגתו הספרותית למען העם היהודי, ישלם את המדי היקר ביותר, ובלבד, שתצמח מן הדבר תועלת לעמו הנרדף והמצונה.

האם באמת עדיין אסור לסופר יהודי לטפל בנושא זה? כמובן, שלא אסור. ובצדק הזכיר אחד מן המתווכחים בענין — הפעם: מר י. בוטינצקי מאפריקה הדרומית — כי עוד לפני כשלושים שנה יכול היה ברנר לכך טוב על "הברית החדשה" מה שכתב.

אמנם גם אז קמה סערה. אך י. ה. ברנר בכל זאת קבע, כי "יכול אדם מישראל להיות יהודי טוב, מסור ללאומו בכל לבבו ונפשו, בלי לפחד מפני הלגנדה הזאת כמו בפני איזו מרפה, אלא להתייחס אליה ברטט נפש דליניווי, בליאור נדודי וינצ'י הנו בשעתו".

אין באמת לפחד — אמרו לעצמם סופרים יהודים במשך הזמן — מפני הלגנדה הזאת, והרצו את קורות הנצרות ואף עמדו על השפעתה האיומה והדאכדוית על חיינו וגורלנו, ללא שום פרבוט. וראה — למשל — גם את הקו המסקני כלפי הנצרות של יוסף קאסר טיון בספרו על ההיסטוריה הישראלית — את הקו הקטלני. כתב אשמה נגד הנצרות מצדנו אנו, ללא סיני.

מטעם הממשלה ועדה לחקר המשפטים הריטואליים. בועדה השתתפו חוקרים רוסים וחוקרים יהודים. בין המשתתפים היה גם סלוצברג. והנה, עם הטיפול החדש במשפט ואליו הירוע, העיר סלוצברג בין השאר הערה, שהיה בה מן המחמאה לכנסייה הנוצרית האורתודוכית סית. בניגוד לכנסייה הקאתולית לא תמך עלולם הכנסייה האורתודוכית בעל־לית הדם" — אמר סלוצברג. דובנוב רושם במקום זה: "לא נכון, ולא נעים". הרגשתי: כל מחמאה מצד יהודי — ואת סלוצברג הרי ודאי שלא היה יסוד לחשוד בהתרפפות — כלפי הכנסייה הנוצרית — תהא מה שתהא — מן ההכרח שתצרום את האוזן היהודית. וכפרט כשהדברים אמורים בנסיבות פוד ליוטיות.

רבים היו, איפוא, רואים ברצון, לנו אנשי שלומנו היו בכלל מטפלים פחות בשאלה הכאובה. בפרט, כשהסופרים אינם אנשי מדע, ויש להניח כי עדיין רב מספר האנשים במחננו — כיום כגון — התומכים בדברים שכתב פעם ג. שופמן על יחסו של אחד העם אל הנצרות, ועל הסופרים הצעירים המעלים מתוך הנאה על הכתב את ה"צלכות" ואת ה"גולגולתא". גם ממקור הדבר, שהיה אולי טהור בראשיתו — כתב שופמן בשעתו — צריך לעצום את העינים — מחמת גוש הטומאה הנורא, שדי בק בו אתר כך על ידי אינו הסתככות

פאטאלית. טהור בראשיתו? אם עלול היה להיזקק ל"פאטאליות" זו, שוב אין להאמין בזה, אם יכול היה להתגלם לא רק במעשים האיומים, כי אם גם בכל אלה הסמלים והפסלים והצורות, שמסמל דים את חוט שדרתנו באפולולית המסני דים, על פרשת דרכים בשדה, ואפילו בחדרי המוזיאות, — למרות מה שאמנו כל הזמנים השקיעו בהם את מיטב כוחותיהם.

הפוך בפרשת־שוכמן זו והפוך בה. כי היא נראית גם כיום לרבים בתוכנו.

אך העיקר: יש שנואה יסודית בכל המדרש של שלום אש. ההנחה שלו, כי שונאים את היהדות ולא את היהודים — מופרכת מעיקרה. הדת היהודית, או הדת הנוצרית — לא בעיות אלו מטרידות כיום את מוחות האנושות, ולא על רקע זה מתנהל הקרב בעולם, הקרב לחיים ולמות. התקרבותנו אל הנצרות — או אפילו "הכנתנו" לרוח הנצרות — שוב אינה מעלה ואינה מורידה. שלום בין היהדות והנצרות? אין כיום לדבר שום שייכות לקביעת גורלנו, כימי המלחמה או לאחריה, ההיית חטורפות סברלון — כלום יש להן בכלל ענין בנצרות? לא מיניה ולא מקצתיה. אך זוהי טענתו לא רק של שלום אש בלבד.